

ОТНОВО ЗА СЪСТОЯНИЕТО И БЪДЕЩЕТО НА СЧЕТОВОДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И СЧЕТОВОДНАТА И ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ¹

проф. д-р Фаня Филипова

Регистриран одитор

Ключови думи:

Счетоводно образование

Счетоводна професия

Одиторска професия

Техноолигархия

Дигитализация и изкуствен интелект в счетоводството и одита

Бъдещето на счетоводната и одиторската професия

Резюме

Обект на изследването са счетоводното образование и счетоводната и одиторската професия, като фокусът е върху състоянието им днес (в България и по света), като се очертават и възможните посоки в тяхното развитие. Маркират се накратко проблемите и нерешените въпроси пред счетоводното образование и счетоводната и одиторската професия с надеждата да се намерят средства и начини за тяхното решаване.

Въведение

От няколко години упорито се твърди (от ожесточените привърженици на изкуствения интелект (ИИ) и повсеместната дигитализация), че именно професиите и дейностите с най-високо ниво на интелектуални знания и умения в най-голяма степен са изложени на възможността да бъдат заместени от ИИ. Например изследването на група учени от университета в Пенсилвания (Eloundou, T., et.al., 2023), както и в доклада на Световния икономически форум в Давос от януари 2025 г. (WEF, 2025) (а също и от предходни години, започвайки от 2016 г. насам) във връзка с бъдещето на работните места се изразява разбиране, че ИИ ще замести значителна част от дейностите и различни процеси в професиите, в т.ч. в счетоводната, в юридическата и в други. Т. Eloundou и колектив твърдят, че при включване на софтуер и инструменти, изградени върху LLM (големи езикови модели), делът на побързото и ефективно изпълнение на задачи се увеличава до 47 – 56%. Също така, според тези учени, „индустриите за обработка на информация (4-цифрен NAICS) показват висока експозиция, докато производството, селското стопанство и минното дело показват по-ниска експозиция“, т.е. възможност за внедряване на

¹ Част от изразените разбирания в настоящата статия, бяха представени от страна на автора по време на Международна научно-практическа конференция „Счетоводството и контролът: традиции и нови предизвикателства при създаване на стойност и устойчивост“, 11.04.2025 г., организирана от катедра „Счетоводна отчетност“ при ИУ – гр. Варна.

ИИ. Очевидно в момента усилията на специалистите по ИИ са насочени приоритетно към сфери, дейности и професии, където доминиращи са използването на човешкия интелект, мислене, преценка, и много по-малко към дейности с преобладаващи физически усилия, умения; с физически труд. Този подчертан стремеж на водещите специалисти и компании, работещи в областта на ИИ, последният да замести, да измести човешкото мислене най-вече в силно сензитивни сфери, с огромен социален ефект (образование, наука, финанси, данъци, счетоводство, одит, право, медицина, военна сфера, медии и др.), с мотива да се облекчи, интензифицира и подобри човешкият труд, буди доста въпросителни, дори съмнения, и неизбежно ни насочва да бъдат цитирани някои от настоящите технологични гурута от т.нар. нова техноолигархия („Клуба на милиардера от Силициевата долина“), за която много се говори напоследък. Става дума за хора като милиардера Peter Thiel (съосновател на PayPal; собственик на технологичната компания „Palantir Technologies“); блогъра Curtis Yarvin; Elon Musk – най-богатият човек в света понастоящем и водеща фигура в новосъздадения отдел DOGE, който се занимава с ефективността на правителствените разходи в САЩ. Всички тези технократи са знакови представители на т.нар. нео-реакционно движение в САЩ, което гради надежди, мечти и планове за бъдещето на човечеството, **базирани доминантно върху технологиите**. Мечти за едно свръх капиталистическо общество, управлявано не от държавата, а от свръх богати и влиятелни технократи (техноолигарси, техномонарси). Огромният финансов ресурс, с който разполага кръгът от най-влиятелни технократи; контактите и лобизмът с държавните институции и политици, включително и влиянието им чрез притежавани от тях социални медии, дават възможност темата за повсеместната дигитализация и за ИИ да шества навсякъде. Но ако всеки днес говори или чете, чува за дигитализация и ИИ, то не са много хората, които истински разбират и схващат същността на тези процеси в тяхната цялост. Още по-малко са специалистите, които могат обективно да анализират и представят плюсовете, но и минусите, опасностите, неблагоприятните ефекти върху хората и обществото от тази почти маниакална насоченост всичко, базирано на умствени процеси, да се дигитализира, както и човекът да спре да мисли за сметка на ИИ. Същите тези, посочени по-горе технократи – милионери и милиардери, имат и собствено разбиране за образованието, обучението и за ролята на училището и университетите. Независимо че част от тях са завършили престижни американски университети, благодарение и на които днес имат тази кариера и богатство, те поставят под въпрос ролята на университетите като място за обучение и образование в съвременните условия и още повече – за в бъдеще. Например Peter Thiel говори за образователни балони („educational bubbles“). А в станалото доста известно негово есе „The Education of a Libertarian“ (Thiel, P., 2009) той твърди, че преобладаващата академична система задушава критичното мислене и възпрепятства радикалните иновации. Той вярва, че като се придържат твърде стриктно към установените учебни програми и методи на работа, университетите обезсърчават независимото мислене и креативността сред студентите. Дори нещо повече: същият е основател на фондация на негово име², която предоставя по 100 000 долара годишно на младежи, които са готови

² Вж. <https://thielfellowship.org/>

да напуснат минимум за 2 г. своя колеж или университет, за да стартират свой бизнес.

Р. Thiel твърди, че разходите за висше образование в САЩ са достигнали абсурдни нива, далеч изпреварвайки инфлацията и поставяйки огромна финансова тежест върху студентите и техните семейства. Според Р. Thiel бързото разрастване на висшето образование без съответната икономическа възвръщаемост може да доведе до образователен балон и последваща икономическа нестабилност. Той прави паралел между жилищния балон от 2007 – 2009 г. и настоящото състояние на висшето образование (в САЩ), приемайки, че и двете сфери споделят сходни характеристики на неустойчив растеж, воден от спекулации. Колкото повече студенти следват в образователни степени и специалности с намаляваща възвръщаемост (в пренаситени области или без ясни перспективи за работа), толкова повече стойността на висшето образование става все по-съмнителна. Р. Thiel вярва, че практическите умения и опитът в реалния свят са по-важни от формалното образование. Той посочва многобройни примери за изключително успешни предприемачи, които или са отпаднали, или никога не са посещавали университет. Според него ученето се осъществява чрез пряко ангажиране с проблеми и ситуации от реалния свят. Рязкото увеличение на разходите за образование в САЩ трябва да бъде преразгледано, защото води до значителни дългове по студентски заеми. Образователният балон се подхранва от убеждението, че получаването на престижна диплома от университет е основният определящ фактор за бъдещия успех.

Разбиранията на водещия свръхбогат технологичен елит в САЩ, според мнозина, води до „замяна на политическото управление с такова на корпоративния бизнес елит (теза от схващанията на Р. Thiel); изграждане на нови обществени връзки и въвеждане на изкуствения интелект в управление на процесите и поддържане на обществените системи, които малко по малко да преминат изцяло в частни ръце – вкл. здравеопазване, образование и сигурност.“ (Даскалов, М., 2025). Например стъпки в тази посока от глед. т. на образованието са (с мотива да се съкратят неефективни разходи) решението на американския президент Д. Тръмп да закрие Министерството на образованието (март 2025 г.), както и новината от 01.04.2025 г., че администрацията на американския президент преразглежда федерални договори и безвъзмездни средства на стойност 9 млрд. долара, отпуснати на Харвардския университет, и ще последва евентуалното им прекратяване; спряно е и 400 млн. долара федерално финансиране за Колумбийския университет, както и 175 млн. долара финансиране за Университета на Пенсилвания – друго училище от Бръшляновата лига.

Без да сме силно подвластни на конспиративни теории, проникването и влиянието на големите технологични компании във всички сфери на икономиката, в държавното управление, в образованието и в целия обществен-политически живот е безспорен факт. Дигитализацията и контролът чрез нея (упражняван от онзи, който програмира съответните софтуерни решения, и от тези, които имат достъп – позволен, или не, до съответната информация) са водеща цел на съвременните техноолигарси, които вече се стремят чрез

технологиите да управляват цели държави, а за в бъдеще – света, ако може и целия космос. Примери за препратки относно технологичното информационно проникване и навлизане на ИИ (дори в средното образование у нас) са например:

□ Българското Министерство на образованието и науката (МОН) на 16.02.2024 г. публикува Насоки относно използването на ИИ в образователната система (МОН, 2024). Твърде спорно е обаче дали средното училище е място за използване на ИИ, или преди всичко е място за развитие на естествения интелект на учащите се. Още по-чувствителен става този въпрос на фона на твърде ниските резултати на българските ученици на тестовите PISA.³

□ Със Закона за приемане на държавния бюджет на Р България за 2025 (ДВ, бр. 26 от 27.03.2025 г.) бяха направени промени в ДОПК, вкл. свързани със задължителното въвеждане и подаване от страна на определен кръг предприятия на т.нар. Стандартен одитен файл (SAF-T)⁴. Напълно неясно е как информацията, която следва да се съдържа в този одитен файл, ще бъде съхранявана от страна на НАП, за да се гарантира, че до нея няма да имат достъп лица без съответните правомощия; кой, как и с каква цел ще използва тази информация? При условие че ежесечно предприятията, регистрирани по ДДС (които основно ще бъдат и тези, които следва да подават ежесечно този стандартен одитен файл), подават дневници по ДДС, от които са видни техните покупки, продажби, клиенти и доставчици, защо следва повторно да подават в одитния файл подобна информация (**но вече далеч по-всеобхватна**)?

В публикациите на консултанта по повод въвеждането на този стандартен одитен файл – Ърнст и Янг България (Ърнст и Янг България, 2023), се сочи, че подобен подход има в някои европейски страни като: Португалия, Австрия, Франция, Полша, Литва, Норвегия, Румъния, Унгария. Разработването и внедряването на SAF-T е в рамките на проект „Повишаване на доброволното спазване чрез внедряване на SAF-T в България“, финансиран от Европейския съюз чрез Инструмент за техническа подкрепа, управляван от Генерална дирекция „Подкрепа на структурните реформи“⁵. Прави впечатление, че така изброените държави не са много; че сред тях липсват такива, които често присъстват в международни доклади за сериозни данъчни нарушения (Италия например). Тоест изложените мотиви за въвеждане на подобен файл с информация и подаването му в НАП не обясняват наложителността му; размера на административната тежест върху предприятията, които следва да изготвят и подават тази информация, и най-вече: кой и как ще гарантира, че тази информация ще бъде съхранявана и ползвана по предназначение. Възникват въпроси и относно финансовия мотив на консултанта; етичните аспекти в качеството му на консултант на НАП и публичната му практика като независим одитор чрез друга фирма от мрежата му.

³ Резултатите на българските ученици на теста PISA са критично ниски, <https://www.economic.bg/bg/a/view/rezultatite-na-bylgarskite-uchenici-na-testa-pisa-sa-kritichno-niski>

⁴ Съдържанието на стандартния одитен файл е регламентирано в ДОПК, чл. 71и.

⁵ Средствата на Инструмент за техническа подкрепа, управляван от Генерална дирекция „Подкрепа на структурните реформи“ за периода 2021 – 2027 г., са в размер на 864 млн. евро.

От всичко маркирано дотук може да се обобщи, че действително светът се намира в етап на сложна, значима, трудно прогнозируема трансформация, която неизбежно засяга всички страни на общественно-икономическия живот на хората, в т.ч. развитието на образованието, конкретно и на счетоводното; на труда и професиите, в т.ч. и на счетоводната. Технологиите, мощните технологични компании и техните ръководители и собственици и стремежът чрез дигитализация и прилагане на изкуствен интелект да се управлява и контролира цялата общественно-икономическа и политическа система са част от водещите характеристики и предизвикателства на настоящото и бъдещото развитие на света. Проникването чрез технологиите навсякъде; достъпът до огромни бази данни от всякакъв характер (финансов, статистически, медицински, социален, военен и др.) позволяват на големите технологични компании да развиват достиженията си в областта на ИИ; да печелят огромни възнаграждения от държавни, правителствени и корпоративни поръчки и тяхната финансова и контролна мощ да подчинява всичко в дадената държава (и извън нея).

I. За състоянието на счетоводното образование, счетоводната и одиторската професия

Начална точка на дискусията, свързана с настоящото състояние на счетоводното образование и на счетоводната и одиторската професия, налага известен анализ на наличната статистика (в България и по света) относно броя, нарастването/намаляването на студентите по счетоводство и одит през последните години; броя на кандидатите за дипломирани експерт-счетоводители и успешно издържалите тези изпити; броя на счетоводителите; броя на обявените свободни работни позиции за счетоводители, одитори, контрольори, финансови аналитици и пр.

Важно е да се отбележи, че, за съжаление, нашето **Министерство на образованието и науката (МОН)**, както и **Националният център по информация и документация (НАЦИД)** не оповестяват информация за броя на приетите, респ. дипломиралите се по специалности (напр. колко са те в специалността „Счетоводство“/„Счетоводство и контрол/одит“/„Счетоводство и финанси“). МОН публикува информация **само по професионални направления**, напр. „Администрация и управление“ и „Икономика“. Това не позволява (на този етап) да се проучи и анализира какъв е броят на приетите и впоследствие – на завършилите висше образование „Счетоводство/одит“ младежи на база публично достъпни данни. Кое от своя страна прави невъзможно да се прецени:

- ☐ Какви са динамиката и интересът към счетоводното образование;
- ☐ Колко лица упражняват професията в различните ѝ възможни позиции;
- ☐ Какво е търсенето на счетоводни специалисти и дали има синхрон, баланс между търсене и предлагане?

Информацията от **НСИ** за завършилите висшисти по години с икономическа насоченост е по образователно направление „Стопански науки и

администрация“, като публично достъпни данни по специалности, в т.ч. за специалност „Счетоводство/Одит“, **също отново няма**.⁶

Публична информация от страна на **Министерството на труда и социалната политика** относно пазара на труда, в частност с данни за заетостта, безработицата, прогнозната заетост и търсене в счетоводната и одиторската професия, също не намираме.

Данни за обявяване на свободни работни места за счетоводители, одитори, финансови анализатори, контрольори могат да се потърсят в сайтовете на **Бюрото по труда/Агенцията по заетостта**, както и на **специализирани платформи като jobs.bg**. Например към 05.04.25 г. Бюрото по труда обявява общо 20 026 свободни места. Но намирането на броя на свободните места за конкретна дейност/професия е твърде затруднено поради начина, по който е изграден софтуерът на сайта. В платформата jobs.bg например към 05.04.2025 г. са обявени 1 742 свободни места в областта „Счетоводство, одит, финанси“, като репрезентативният преглед на обявите сочи предлагано месечно възнаграждение между 1800 до 5500 лв. Прави впечатление, че най-голямата счетоводно-одиторска компания в света – PwC, позиционирана и в София, към 05.04.2025 г. е обявила 24 свободни работни позиции в горната област (при общ брой служители в същия момент 105).⁷

Какво сочат данните по отношение на горните въпроси в една силно развита икономика като **САЩ**? Тук се наблюдава намаляване на броя и интереса към висшето счетоводно образование (постепенно е налице отлив от магистратура, а и от бакалавърско образование по счетоводство). Но през 2023/2024 има леко нарастване на интереса към счетоводството в колежите (средните училища). Може би ИИ ще върши всичко и среднисти – счетоводители, само от време на време ще му помагат?! Така ще е по-евтино от гл. т. разходи за работни заплати, а и контролът ще се извършва от ИИ. А последният ще зависи от този, който го програмира, направлява. Отделен въпрос е колко струва инвестицията в технологични решения, базирани на ИИ, и кои компании могат да си я позволят. Както и кога това ще стане масова практика.

Данни на **Американското бюро за трудова статистика**⁸ сочат прогноза **от 6% нарастване** на броя на заетите счетоводители в рамките на периода 2023 – 2033 г., което като процент е над средния. Странно е как подобно очаквано нарастване на броя на заетите счетоводители в следващите 10-ина години се обяснява в контекста на прогнозите за ускорена дигитализация, автоматизация, използване на изкуствен интелект и едва ли не – за края на редица професии, между които и счетоводната? Прогнозира се, че през следващите 10 години средногодишният брой обявени свободни места за счетоводители в САЩ ще е около 130 800 човека. (Half, R. 2025). Като в същото време средногодишният брой на желаещи да учат счетоводство студенти в САЩ намалява през последните 10-ина години от 50 000 годишно на 32 000 (2021 г.). Този драстичен спад води до сериозен недостиг от счетоводители и одитори, което негативно се

⁶ Евентуално такава информация би могла да се получи чрез платена заявка до НСИ.

⁷ Вж. <https://www.jobs.bg/company/pwcbulgaria/jobs>, видяно на 05.04.2025.

⁸ Accountants and Auditors: Occupational Outlook Handbook: U.S. Bureau of Labor Statistics, <https://www.bls.gov/ooh/business-and-financial/accountants-and-auditors.htm>, видяно на 05.04.2025 г.

влияе и от нарастващия брой професионалисти, които вече са в пенсионна възраст и следва да се пенсионираат. (Kenney. A., 2024).

Посоченото дотук показва, че са налице сериозни диспропорции и проблеми в областта на броя на желаещите и учещите счетоводство, контрол, одит и нуждите на практиката. Това, заедно със стремежа за повсеместен контрол чрез дигитализация и използване на ИИ, кара технологичните компании да търсят нови решения, представяни пред обществото като стремеж за по-голяма ефективност на работните и бизнес процесите; на корпоративното и на държавното управление.

Проблемите на счетоводното образование засягат не само броя, мотивацията, очакванията на младите хора да учат и да се занимават със счетоводство, одит, анализ, контрол, **но и проблеми, свързани с:**

- учебните програми, тяхното съдържание и прилаганите преподавателски подходи;

- подходите при оценка на знанията на студентите и провеждане на изпитите;

- въпроса дали образователният процес формира критично мислене и по-конкретно – професионално мислене;

- колко продължително да е бакалавърското образование: 4 или 3 години; а магистърското: необходимо ли е; какво да бъде неговото съдържание и продължителност; особено по отношение на студенти, чиято предходна образователна степен не е в областта на счетоводството, одита, нито дори на икономиката и финансите;

- технологично подготвени ли са студентите; получават ли в университета необходимите знания и умения, които биха им помогнали бързо да се справят със задачите, когато започнат работа;

- изкуственият интелект (ИИ) и обучението; висшите училища у нас имат ли аргументирано становище и визия по този въпрос, или се върви по гребена на модерната вълна, като постоянно се организират конференции, дискусии, форуми, на които като магически мантри се повтарят почти папагалски думите „дигитализация, изкуствен интелект“, гарнирано с „устойчивост“;

- ако ИИ ще решава редица въпроси, свързани със спазване на законодателството (напр. счетоводно, одиторско, търговско, данъчно и пр.), какво ще стане с тези университетски дисциплини, които основно се занимават с тези въпроси; как трябва да се промени тяхното съдържание; и въобще: ще има ли нужда от тяхното изучаване?

Всеки един от горните маркирани проблеми може да бъде обект на самостоятелно проучване и дискусия.

Към момента по-голям акцент в практиката се поставя върху създаване на технологии **за използване на ИИ в одита**. Счетоводството се дигитализира, но прилагането на ИИ в него е главно в сферата на контрола и анализа върху фирмената счетоводна информация; както и при вътрешния контрол. Защо е така? Автоматизацията в счетоводството, чрез използване на различни

софтуерни програми, интензифицира в много съществена степен рутинните, изчислителните процеси; процедурите по извличане, групиране на информацията; изчисляването на различни показатели и пр. Всичко останало при обработката и използване на счетоводната информация си остава във възможностите на естествения интелект на счетоводителите. В одита има твърде много рискове, свързани с изследването на голям обем информация; трудности при формиране на представителни извадки; нужда от събиране и обработка на големи бази от данни, включително такива, генерирани извън предприятието – клиент. Целта е чрез ИИ тези въпроси да се оптимизират. Както и да се замести значима част от липсващите в професията подготвени кадри:

- кой и как ще подготвя специалистите, които трябва да имат солидни знания по въпросите на законодателството, както и знания в областта на технологията на счетоводството и одита (и на другите професионални услуги), които да консултират ИТ специалистите при създаване на технологии (софтуер и хардуер, базирани на ИИ и имащи за цел да заместят в значителна степен хората – счетоводители, одитори, консултанти);

- обучават ли се студентите в моралните ценности, за които претендира и декларира професията;

- как се подбират и подготвят преподавателите; как и доколко те текущо поддържат и повишават своята квалификация;

- колко са мотивирани преподавателите да преподават или по-скоро са принудени да мислят за точките при атестирането си и за научно-публикационната си дейност в „световнопризнати бази с индексирани и реферирани издания“;

- колко и до каква степен преподавателите следва да са ангажирани с административна работа в университета, при условие че има назначена администрация, чийто брой е значим;

- какво следва да е оптималното съотношение между преподавателска, научно-изследователска, административна дейност за съответния преподавател и отделяне на време за практиката, която е много силен фактор за поддържане на квалификацията му?

Доклад на Центъра за одиторско качество съвместно с Американския институт на сертифицираните обществени счетоводители (AICPA) сочи, че водеща причина младите да не избират счетоводна специалност е липсата на интерес, на емоция към нея, както и по-високото заплащане след завършване при други специалности. (Kenney, A., 2024). Интересни констатации, свързани с проучване мотивацията и нагласите на младите хора, се установяват и в анкетата на ManpowerGroup България относно кариерните очаквания на младите таланти, извършена през 2021 г. (ManpowerGroup България, 2021). Интервюирани са 351 студенти. Трите най-важни фактора за младите хора, които ги мотивират да изберат своя работодател, са възможностите за кариерно израстване (79%) и придобиване на нови знания (72%), както и добрите междуличностни отношения в екипа (63%). Сред най-маловажните фактори се нареждат допълнителните придобивки, продуктивното портфолио на компанията и възможностите за дистанционна работа и гъвкави работни часове.

При дискусията относно състоянието на счетоводното образование у нас следва да се обърне внимание и на някои много съществени моменти от т.нар. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 година, изготвена от МОН. (МОН, 2021). В нея като предизвикателства, свързани с демографските проблеми, се посочват: намаляване броя на кандидат-студентите; снижаване на критериите за прием във висшите училища; занижаване на критериите към студентите по време на обучението поради масовия прием и оттам – намаляване качеството на получаваното образование. В Стратегията много точно е дефинирана **промяната в ролята, целите и функциите на висшето образование**: „Днес висшите училища навсякъде по света са изправени пред предизвикателства, които влияят не само върху тяхното функциониране, но и на самата им идентичност като институции. Развитието на информационните технологии, преходът от елитарно към масово и дори универсално висше образование, бързо променящият се и отворен пазар на труда обуславят промени и в ролята и функциите на висшето образование. Традиционният модел на висше образование, основан на аудиторни занятия, е изправен пред сериозната конкуренция на масовите отворени онлайн курсове (MOOCs), както и на образователните програми и практически ориентирани курсове, предлагани от различни платформи и организации“. (МОН, 2021) Всичко това ни насочва към тезите за образованието на милиардера – технократ от Силициевата долина, Peter Thiel, както и на кръга около него, споменати в началото на доклада. Като един от инструментите за справяне с проблемите във висшето образование МОН предлага създаване и използване на Национална карта на висшето образование в Република България (НКВОРБ). Тя следва да идентифицира потребностите за развитие на висшето образование по региони и на наличния ресурс от преподаватели и потенциални кандидат-студенти, отчитайки и възможностите за привличане на чуждестранни студенти и на българи, живеещи в чужбина. Вече няколко години МОН изготвя такава карта. Има обаче отправени писмени предложения до него от заинтересувани институции и лица като Асоциацията на индустриалния капитал в България (АИКБ, 2024) при ежегодното ѝ изготвяне да се включат като критерии **и отделните специалности**, а не само твърде обобщаващите професионални направления. До момента МОН не е взело предвид това предложение (МОН, 2024). Анализът на пазара на труда, образованието и кадрите кара АИКБ да заключи, че:

„1. България се нуждае от кадри с добро образование по търсените от работодателите професии. В актуалната секторна и териториална структура на висшето образование в България продължават да съществуват различни по своя характер и дълбочина дисбаланси, включително по отношение на търсенето и предлагането на образователни услуги и реализацията на завършилите на пазара на труда. В момента системата на висшето образование „произвежда“ редица кадри с квалификация, която не е търсена от пазара на труда и „свърх квалифицираните“ кадри с висше образование работят на работни места, които изискват по-ниски образователни и квалификационни изисквания или се вливат в редиците на безработните, което води до загуба на човешки ресурс.

2. Все още над 40% от завършващите висше образование се реализират на места, изискващи средно или по-ниско образование. За някои професионални

направления на практика реализацията по специалността и на работно място, изискващо висше образование, е толкова ниска, че не оправдава по никакъв начин завишения план прием.“ (АИКБ, 2024)

Що се отнася до състоянието на счетоводната (в т.ч. и одиторската) професия може да се представят следните данни: у нас НСИ публично не оповестява информация по видове професии/позиции и дейности (напр. код 2411 Одитори и счетоводители от НКПД; или Финансов мениджър – код 1211; Счетоводител, оперативен – код 3313, или по код 69.20 от КИД 2025 Счетоводни и одиторски дейности; данъчни консултации). Разполагаме единствено с данни относно Код 69.20 Счетоводни и одиторски дейности; данъчни консултации: 29840 броя предприятия през 2023 г., извършващи тези дейности.

Табл. 1 Брой заети лица в дейности с Код 69.20 Счетоводни и одиторски дейности; данъчни консултации за периода 2018 – 2023 г.

БРОЙ ЗАЕТИ ЛИЦА НА ОТЧЕТЕНИТЕ НЕФИНАНСОВИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЗА ПЕРИОДА 2018 - 2023 ГОДИНА							
Икономически дейности по КИД - 2008		Заети лица ¹					Заети лица ¹
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
Код	Наименование	брой					брой
69.20	СЧЕТОВОДНИ И ОДИТОРСКИ ДЕЙНОСТИ; ДАНЪЧНИ КОНСУЛТАЦИИ	29010	29261	28391	28934	29615	29840
Бележки:						2023/2018=10.29 %	
¹ Данните са преизчислени в еквивалент на пълна заетост							нарастване

Източник: Чрез отправена заявка до НСИ от страна на ИДЕС – гр. София

От данните в Табл. 1 е видно, че през изследвания 6-годишен период 2018 – 2023 г. броят на зетите у нас лица в „Счетоводни и одиторски дейности; данъчни консултации“ нараства с повече от 10%. Това показва интерес, търсене и заетост в този сегмент на счетоводната и одиторската професия и отхвърля твърденията и прогнозите на някои лица и институции, напр. като Световния икономически форум в Давос, за залеза на голяма част от професиите (в т.ч. и счетоводната) и тяхната почти пълна автоматизация и роботизация.

Относно динамиката в броя на лицата, средно-годишно явяващи се и успешно полагащи изпитите за дипломиран експерт-счетоводител в ИДЕС – гр. София, разполагаме със следните данни:

□ от отчета на УС на ИДЕС пред ОС, април 2025 г., броят на успешно дипломираните се експерт-счетоводители е 22 за периода 2024 – 2025 г.;

□ от отчета на УС на ИДЕС пред ОС, април 2024 г.: „Като цяло успеваемостта на кандидатите през сесия 2021, 2022 г. и 2023 не се отличава съществено. Само при изпита по независим финансов одит и по търговско право се наблюдава известен спад на успеваемостта. През мандата, за периода 2020 – 2023 г., са дипломирани общо 69 експерт-счетоводители, като 25 от тях са със сертификат от ACCA и ICAEW.“;

□ от отчета на УС на ИДЕС пред ОС, април 2023 г.: „Признаване на изпити с АССА и ICAEW: през сесия 2022 г. за втора година бяха подадени и разгледани документи на кандидати за дипломирани експерт-счетоводители със сертификат от АССА и ICAEW. В резултат на проверката двадесет и един кандидати бяха допуснати до изпити по чл. 7б и 7в от Правилата за изпитите. През сесия 2022 г. броят на допуснатите кандидати на общо основание също са двадесет и един души или общият брой на кандидатите е 42. Като цяло успеваемостта на кандидатите през сесия 2022 г. не се отличава съществено от тази на 2021 г. Единствено при изпита по одит се наблюдава значителен спад, като за 2021 г. успеваемостта е 78%, а за 2022 г. е 15% средно от двата изпита“.

Табл. 2

Брой дипломирани експерт счетоводители по години

Дипломирани счетоводители	експерт- Брой
2018	7
2017	14
2016	15

Източник: Отчет на УС на ИДЕС пред ОС, април 2019 г., Приложение 1

Така представените данни показват, че средногодишният брой на успешно положилите изпити за дипломиран експерт-счетоводител е между 15 – 20 души. Приблизително същият среден брой се получава, ако броят на регистрираните одитори в края на 2023 г. – 711 човека, се раздели на всичките 35 години от възстановяване на професията през 1990 г. ($711/35 = 20$). По данни на КПНРО към 31.12.2023 г. общият брой на регистрираните одитори (физически лица) е 711, като 483 (68 на сто) от тях са практикували в рамките на индивидуални практики. Броят на регистрираните одитори, които не са изпълнявали ангажименти за задължителен финансов одит, е 86. Броят на регистрираните одиторски дружества към края на 2023 г. също е 86. През последните 5 години не са налице съществени промени по отношение броя на одиторските дружества и на одиторите, свързани с одиторски дружества. (КПНРО, 2024).

Тези запазващи се през годините тенденции в броя на успешно положилите изпити за дипломираните експерт-счетоводители; в броя на регистрираните одитори и одиторски дружества изразяват естествената потребност на българския пазар от подобен вид професионалисти и от техните услуги.

Информация относно състоянието на счетоводната професия дава и анкетата, организирана от ИПСБ (Институт на професионалните счетоводители в България), проведена през 2021. (ИПСБ, 2021). Например 61% от отговорилите сочат, че външните фактори (законодателна среда, съдебна система, икономическа среда) имат най-голямо влияние върху състоянието на счетоводната професия и качеството на ГФО. Като много значим фактор се отбелязва и професионалната компетентност на счетоводителите.

Преобладаващата част от анкетираните очакват от професионалните организации „да защитават интересите им, да ги представляват пред институциите, да им бъдат полезни с обучения и помощ при решаването на трудни казуси от практиката“. Изследванията на Д. Фесчиян и Вл. Христов (2021); на Г. Чиприянова, В. Вечев, Г. Кузманова, Р. Христова (2022), както и на М. Петрова и Р. Петрова (2023) също разкриват настоящите проблеми в счетоводната професия; трансформацията, през която тя преминава; влиянието на технологиите върху нея. В доклада на Организацията на световния икономически форум в Давос относно бъдещето на работните места (WEF, 2023), както и следващите (2023, 2025), се твърди, че счетоводители, деловодители и отчетници на РЗ; чиновниците (в по-голяма степен), както и счетоводители, одитори, финансови анализатори (в по-малка степен) са сред групата на изчезващите (със затихващи функции) дейности/професии, за сметка на всякакви дейности в сферата на технологиите. Обаче не точно това показват данните относно динамиката, броя на лицата, наемани да изпълняват горните професии (счетоводители, одитори, финансови аналитици). По-горе (в Табл. 1) се прогнозира 6% ръст на нарастване на работните места за счетоводители в САЩ през следващите около 10-ина години. Интересно е, че според докладите на Организацията на световния икономически форум в Давос относно бъдещето на работните места подобна на счетоводителите е съдбата и на адвокати (lawyers) и другите сегменти на юридическата професия (Legislators and Officials). Със затихващи функции се сочат и началните учители и тези в предучилищна възраст?! Но пък шеф-готвачите и редовите готвачи се очертават с нарастващи функции и търсене, както и инженерите в областта на химията и всякакви области на технологиите и компютърните науки. Според автора тези доклади са с доста спорна методология и емпирична база, въз основа на която се формират изводи и заключения. Това разбиране се подсилва и при анализа на членовете, на финансиращите тази организация и на ежегодните ѝ гости. Усещането ни е за систематично внушение и действия да се оказва контрол върху онези дейности и професии, за които е характерна професионална преценка и отсъждане. Целта е точно техните функции в най-голяма степен да се дигитализират и всичко да се решава от програми и ИИ! Интересно е обаче кой ще създава алгоритмите за всичко това? И на кого и защо му се иска да е така?

II. Бъдещето пред счетоводното образование и счетоводната и одиторската професия

Независимо от черните прогнози за края на професиите, вкл. и на счетоводната и одиторската (които някои услужливо внушават), и заместването им чрез технологии и ИИ (което от своя страна значимо би променило съдържанието, интереса, привлекателността, мащабите на счетоводното образование), считаме, че в рамките на уместното прогнозиране (следващите 5 – 10 години) **тези черни сценарии не биха се случили**. Още по-малко в държава като България, която от гл. т. на технологиите не е сред първите, нито пък българските компании имат достатъчен финансов ресурс, за да инвестират в технологии, които преобладаващо или напълно да заместят счетоводителите, вътрешните одитори, главните счетоводители и финансови директори,

регистрираните одитори, финансовите и данъчните консултанти. Разбира се, значима част от по-рутинните задачи на тези специалисти все повече ще се извършва от съответни софтуерни продукти и чрез нови хардуерни решения. **Но фигурата на счетоводителя и одитора, с функциите им на консултант, анализатор, прогнозист, създаващ и подкрепящ фирмената стойност съветник, ще се запази.** Нещо повече: все по-усложняващото се законодателство и регулации, в т.ч. и в областта на счетоводството, данъчното облагане, устойчивостта, търговското право и др., карат фирмените ръководители и собственици да ползват експертизата на специалистите в тези области. Това от своя страна предполага, че пазарът на труда трябва да разполага с подобни подготвени кадри. Водеща роля за последното ще продължат да имат университетите, като следва да се засилва и образователната роля на професионалните организации. Големите счетоводни и одиторски предприятия ще продължат да инвестират все повече в технологии, базирани на ИИ, с цел да подобрят ефективността на своята работа и за да решават проблемите с недостига на професионален персонал. Това не означава, че персоналът им ще изчезне. Освободен от рутинни и време-консумиращи процедури, той ще бъде пренасочен към функции и задачи, които имат консултантски, експертен, контролен и стратегически характер и които биха носили стойност за компаниите и клиентите им. Развитието на ИИ, свързан само с един аспект на интелигентността – умствената, няма да може сам по себе си да реши проблемите, свързани с емоционалната и моралната интелигентност – важни страни от взаимоотношенията между хора, колективи, институции, клиенти. Затова счетоводното образование има важна задача в това отношение. Професии, които имат хилядолетна история, и които се занимават с едни от най-сензитивните неща за човека – здравето, правата му, парите му, не могат така нелепо да изчезнат. Факт е обаче, че знанията, които тези професии притежават, им дават сила, която пречи на желанието за повсеместния контрол чрез технологии, ИИ и автоматизация.

Законовата регламентация относно изискванията, квалификацията, задълженията и отговорностите на счетоводната и одиторската професия предявява към нея изключително високи критерии. За съжаление обаче липсва национална стратегия как институциите, подготвящи бъдещите професионалисти – счетоводители и одитори, следва да се адаптират към непрестанно променящата се бизнес и социална среда. Не само правителството и регулативните органи, но и бизнесът е твърде пасивен в това отношение. Поради натрупаната инерция, специфична народопсихология и недоразвитата обществена среда у нас инициатори в процеса за подобряване и адаптиране на счетоводното и одиторското образование към променящите се реалности **следва да са университетите, активно подпомогнати и в тясно сътрудничество с професионалните организации на счетоводителите и одиторите.**

През последните години водеща професионална организация в България, като Института на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС), си сътрудничи с някои български университети като УНСС, ВУФЗ, Икономически университет – Варна, Стопанска академия „Д. Ценов“ – Свищов и др. За целта има подписани рамкови споразумения за сътрудничество; провеждат се кръгли маси, дискусии, на които се обсъждат редица професионални въпроси.

Основният акцент обаче е насочен към одита и одиторската професия; счетоводното и одиторското законодателство. Липсва обширна, задълбочена дискусия и проучвания, още по-малко – единна стратегия или изпълнения на решения за подобрене на счетоводното и одиторското образование и подготовка. Продължават да са открити и нерешени няколко стратегически важни за професията въпроса, залегнали в публикуваната през 2018 г. Концепция на ИДЕС за развитие на счетоводната и одиторската професия в България, а именно:⁹

1. създаване на Национален орган по счетоводство като независим консултативен орган за разработване на счетоводното и одиторско законодателство;
2. създаване на професионална организация на съставителите на финансови отчети;
3. създаване на единен регистър на съставителите на финансови отчети.

Липсата на консенсус за решаване на горните три проблема води до съществено изоставане в развитието на Националните ни счетоводни стандарти и въобще до липса на Национална концепция относно счетоводното и одиторското ни законодателство; липса на Национална концепция за развитие на счетоводното и одиторското образование; липса на организираност, развитие, присъствие, разпознаваемост и полагащ се авторитет на счетоводната професия в икономическия и обществения живот на България.

Изключително важно е да се отбележи, че исторически утвърденият в България модел за висша професионална подготовка на кадри в областта на счетоводството съществено се различава от модела на страни с водещи традиции като Великобритания и САЩ. Основната разлика се състои в следното: решаваща роля в практическата насоченост и подготовка за професията имат не университетите в тези страни, а професионалните организации, например ICAEW (Институтът на регистрираните счетоводители от Англия и Уелс), ACCA (Асоциацията на регистрираните/сертифицираните/ счетоводители), CIMA (Сертифицираният институт на управленските счетоводители), ICAS (Институтът на регистрираните счетоводители на Шотландия) – всички те във Великобритания, и AICPA (Американският институт на регистрираните обществени счетоводители) в САЩ. Изучаването на счетоводство, одит, контрол в университетите в посочените държави се характеризира с висока степен на академичност; преобладаваща методологическа насоченост; голямо разнообразие на наименованието и съдържанието на предлаганите бакалавърски и магистърски програми; силна интердисциплинарност и обвързване на счетоводството с цялостното бизнес администриране, корпоративен и в частност – финансов мениджмънт, с информационните нужди на капиталовите пазари и на публичния сектор. Професионалните организации на счетоводителите надграждат над тази подготовка комплекс от знания и умения, които имат пряка практическа насоченост. Настоящото и бъдещото висше обучение на лицата, които ще участват в различните сегменти

⁹ Тази концепция е разработена на база на решение на УС на ИДЕС от 18 септември 2018 година и приета с решение на УС на ИДЕС от 20 ноември 2018 година.

на счетоводната професия, се нуждае от промяна в посока на нови, интегрирани с финансите, мениджмънта, стратегическото планиране, знания и функции.

Традицията в България е университетът да предостави цялостна, комплексна – както теоретична, така и практико-професионална подготовка на счетоводните специалисти. Това налага университетските учебни програми в бакалавърската и магистърската степен, обучаващи счетоводители, да включват в себе си дисциплини, даващи комплексни знания от всички посочени по-горе области, препоръчвани от IFAC и от другите водещи професионални организации на счетоводители, чрез умело съчетаване на теоретичната и практическата подготовка. Разбира се, всичко това следва да се ръководи от постоянните промени в средата, в която работят счетоводните специалисти и одиторите, имайки предвид новата комплексна роля и функции, които все повече бизнесът, собствениците, мениджмънтът и обществото очакват от тях.

Бъдещето на счетоводната и одиторската професия е пряко зависимо от:

1. репутацията ѝ и оценката на обществото за нейната значимост, а това остро поставя проблема за обучение и следване на професионална етика и ценности;

2. обхвата на ролите (функциите), които тя е в състояние да изпълнява в предприятията, особено в средните и големи такива. Това изисква промяна в обучението и подготовка за новите роли и предизвикателства;

3. как професията да бъде атрактивна за младите хора? Какъв следва да е балансът между заплащане, кариерно развитие, социален престиж, удовлетвореност, съотношение „работа – личен живот“?

В изследването Intuit 2020 Report, Forecast for the Accounting Profession (Intuit, 2020) се изразява разбирането, че настоящото десетилетие е маркирано от значими демографски, икономически, социални и технически процеси, които неминуемо променят счетоводната професия. Според доклада **четири са основните тенденции, които ще повлияят на професията:**

1. променящата се бизнес среда, която налага и създава нови възможности;

2. демографските промени, които променят както професионалистите, така и техните клиенти;

3. технологичните промени, които изместват фокуса от създаване на данни към анализ и вземане на решения на база генерираната информация;

4. високите технологии, които налагат високо-технологичен начин за обслужване на клиентите от страна на професионалистите.

Развитието на електронната търговия, мобилните средства, на социалните мрежи и всичко това – повлияно от скоростното развитие на технологиите, ще оказва огромно въздействие върху бизнеса и конкуренцията на пазара в следващите години както на локално, така и на глобално ниво. Това се превръща в главен фактор за промяна в счетоводната и одиторската професия: от нея все повече се очаква да предлага конкурентни стратегии за бизнеса, а не

единствено изготвяне и проверка на отчети; попълване на данъчни декларации. Познания в областта на глобализацията и геополитиката, мобилния маркетинг, международните регулации и стандарти, устойчивите политики са в основата на новите предизвикателства, с които се сблъскват счетоводителите и одиторите. **Това налага и ново съдържание и нови подходи в тяхното обучение и професионална подготовка.**

Така наречените „soft skills” (работа в екип, комуникативност, креативност) се превръщат в решаващ фактор за успеха на компаниите. Това налага обучение на счетоводители и одитори за работа с Big Data и с нефинансова информация: развитие на способност за идентифициране на онази информация, която е ключов стимул за създаване на стойност за организацията; установяване потребностите на клиентите и предлагане на пътища за тяхното задоволяване; очертаване рамките на несигурност и рискове за компанията; развитие на способности за нови начини на анализ на информацията с цел по-добро информиране на ръководството. Затова специалистите подчертават, че новите предизвикателства пред счетоводната професия изискват и ново образование. (Mani M. (2015). **Вярно се оказва твърдението, че бъдещите финансови специалисти и лидери ще се ръководят от стратегии, а не единствено от отчети и справки.**

Заклучение

Динамично променящата се бизнес среда налага сериозна промяна в счетоводното образование и подготовка. Към счетоводната (и одиторската) професия се предявяват нови изисквания и нуждата е **тя да изпълнява множество интегрирани роли, пряко насочени към активно участие във фирмения управленски процес.** Това обуславя добре обмислен подход за интегрирано взаимодействие между фундаментални и професионални (специализиращи) знания и умения, както и чрез гъвкаво сътрудничество между университет – професионални организации – практика – бизнес.

Бъдещето на счетоводната и одиторската професия е пряко зависимо от способността ѝ да изпълнява нови функции, чрез които се създава полза, стойност за предприятията. Това изисква промяна в обучението и подготовка за новите роли и предизвикателства чрез включване на учебни дисциплини, които интегрирано (а не откъснато, както е преобладаващата до момента практика) да обвържат счетоводните познания с финансовите, бизнеспознанията, управленските умения, с технологиите. През последните десетина години водещите университети по света, обучаващи студенти в областта на счетоводството, финансите, одита, се опитват да адаптират учебните си програми към нуждите на практиката, като за целта по-активно общуват с професионалните организации на счетоводителите и с представители от бизнеса.

Преобладава разбирането за интегрирана, дори международно хармонизирана рамка от знания, умения и компетентности, които следва да притежава професионалният счетоводител, като тя може да се диференцира единствено според вида на изпълняваните функции, както следва: базисно, средно, напреднало и експертно ниво. Тази рамка е плод от съвместните усилия,

проучвания и виждания на академичните учени, водещите национални и международни професионални организации и практиката (бизнеса, публичния сектор, регулативните органи и др.).

Работодателите в България, включително счетоводно-одиторските предприятия, предявяват комплексни и множество изисквания към кандидатите за различни счетоводни и свързаните с тях позиции, което налага промяна в счетоводното образование и професионална подготовка. Бакалавърските степени, в които основно се изучава счетоводство, като „Счетоводство“, „Счетоводство и контрол“, „Счетоводство и финанси“, „Счетоводство и одит“, трябва да предоставят интегрирани, комплексни знания, които да обвързват фундаменталните и общоикономически дисциплини със специалните и специализиращи дисциплини. Следва да се търсят подходи и средства за развитие на аналитичното, стратегическото и управленското мислене на бъдещите счетоводители, за сметка на преобладаващото в момента изучаване на нормативни актове и развитие единствено на техническите умения.

Трябва да се подобряват уменията за работа в екип; комуникативността; високата чуждоезикова подготовка, в т.ч. в областта на специализираните професионални знания и терминология.

Наложително е подобряването на компютърната подготовка и най-вече на тази, която е свързана с преките професионални задължения като: работа с офис пакети; със специализиран счетоводен софтуер; работа с ERP системи; работа с големи бази данни (Big Data), базирани на ИИ. **Тук, без помощта на големите одиторски компании (а също и на ИДЕС) за предоставяне на програмни продукти, базирани на ИИ и за автоматизация на одита,¹⁰ няма да е възможно качествено обучение; нужна е и пълна интеграция между счетоводните катедри и тези по компютърни науки при формиране на учебното съдържание на дисциплините, свързани с познаване и използване на най-новите технологии в счетоводството, одита и финансите, което в момента почти липсва.**

И ще завършим (в контекста на въведението и накратко очертаното ново технологично робство) с пророческата теза на американския икономист Й. Стиглиц (Нобелов лауреат) (Sample, J. 2018):

„Технологията може значително да подобри живота, но само ако технологичните титани, които я контролират, са правилно регулирани. Това, което имаме сега, е напълно недостатъчно“. „Регулаторната структура трябва да бъде решена публично. Това ще включва какви данни могат да съхраняват технологичните фирми; какви данни могат да използват; дали могат да обединяват различни набори от данни; целите, за които могат да използват тези данни; и каква степен на прозрачност трябва да предоставят относно това, което правят с данните“. „Не можете да позволите на технологичните гиганти да

¹⁰ Пример в това отношение е програмният продукт Dynamic Audit Solution (DAS), изготвен в колаборация (вкл. финансова) между AICPA, над 100 големи одиторски дружества и водещи компании в областта на програмирането и ИИ в САЩ. Този ПП се очаква да се прилага в повече от 14 000 американски одиторски практики.

го направят. Трябва да се направи публично със съзнанието за опасността, която представляват технологичните фирми.“ „Когато имате толкова много богатство, концентрирано в ръцете на сравнително малко хора, вие имате все по-разделено общество и това е лошо за нашата демокрация“, казва Стиглиц. Твърденията на проф. Стиглиц се потвърждават, ако внимателно се наблюдава и анализира поведението на технологичните компании, особено на най-мощните сред тях. Това от своя страна повдига въпроса за обмислен и балансиран подход при използване на технологиите и ИИ както в счетоводното образование и подготовка, така и в счетоводната и одиторската практика. Стига обаче вече да е не е твърде късно и духът да е изпуснат от бутилката...

Библиографска справка:

1. АИКБ (2024). Писмо от АИКБ до министъра на образованието относно определяне броя на приеманите за обучение студенти и докторанти в държавните висши училища и научните организации на Република България за учебната 2024/2025 година, <https://www.bta.bg/bg/news/bulgaria/oficial-messages/613229-pismo-ot-aikb-do-ministara-na-obrazovanieto-prof-galin-tsokov/> АИКБ (2024). [Pismo ot AIKB do ministara na obrazovanieto otnosno opredelyane broya na priemanite za obuchenie studenti i doktoranti v darzhavnite visshi uchilishta i nauchnite organizatsii na Republika Balgariya za uchebnata 2024/2025 godina, <https://www.bta.bg/bg/news/bulgaria/oficial-messages/613229-pismo-ot-aikb-do-ministara-na-obrazovanieto-prof-galin-tsokov/>]
2. Даскалов, М. (2025). Задава ли се американски неофашизъм?, 24 февруари 2025, <https://offnews.bg/analizi-i-komentari/zadava-li-se-amerikanski-neofashizam-839680.html> [Daskalov, M. (2025). Zadava li se amerikanski neofashizam?, 24 fevruari 2025, <https://offnews.bg/analizi-i-komentari/zadava-li-se-amerikanski-neofashizam-839680.html>]
3. ИПСБ, (2021) <https://ipsb.bg/wp-content/uploads/2021/08/Anketa-202104-publichna.pdf> [IPSB, (2021), <https://ipsb.bg/wp-content/uploads/2021/08/Anketa-202104-publichna.pdf>]
4. КПНРО, (2024). Отчет за дейността на КПНРО за 2023 г. <https://www.cposa.bg/media/esxb0pkd/отчет-за-дейността-на-комисията-за-публичен-надзор-над-регистрираните-одитори-през-2023-г.pdf> [KPNRO, (2024), Otchet za deynostta na KPNRO za 2023 g. <https://www.cposa.bg/media/esxb0pkd/otchet-za-deynostta-na-komisiyata-za-publichen-nadzor-nad-registriranite-oditori-prez-2023-g.pdf>]
5. МОН, (2024). Национална карта на висшето образование в Република България за 2024 г., <https://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1687>) [MON, (2024). Natsionalna karta na vissheto obrazovanie v Republika Balgariya za 2024 g., <https://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1687>]
6. МОН, (2024). Стратегия за развитие на висшето образование 2021-2030. https://www.mon.bg/nfs/2024/02/nasoki-izpolzvane-ii_190224.pdf [MON, (2024). Strategiya za razvitie na vissheto obrazovanie

2021-2030. https://www.mon.bg/nfs/2024/02/nasoki-izpolzvanie-ii_190224.pdf]

7. Павлова, М., Р. Петрова (2023). Настъпващите промени в счетоводната професия и счетоводната практика под въздействието на технологиите, Народностопански архив 1/2023, [Pavlova, M., R. Petrova (2023). Nastapvashtite promeni v schetovodnata profesiya i schetovodnata praktika pod vazdeystviето na tehnologiите, Narodnostopanski архив 1/2023]
8. Фесчиян, Д. и Вл. Христов (2021). За съхраняването на счетоводната професия чрез отстояване на компетенции, почтеност и професионализъм, Списание на ИДЕС, бр. 01/2021, година XXV [Feschiyan, D. i Vl. Hristov (2021). Za sahranyavaneto na schetovodnata profesiya chrez otstoyavane na kompetentsii, pochtenost i profesionalizam, Spisanie na IDES, br. 01/2021, godina HHV]
9. Чиприянова, Г., В. Вечев, Г. Иванова – Кузманова, Р. Кръстева – Христова (2022). Изследване на актуалните тенденции пред счетоводната професия. Икономически и управленски измерения на обществената трансформация, Алманах научни изследвания. Том 30, 2022 [Chipriyanova, G., V. Vechev, G. Ivanova-Kuzmanova, R. Krasteva-Hristova (2022). Izsledvane na aktualnite tehidentsii pred schetovodnata profesiya. Ikonomicheski i upravlenski izmereniya na obshtestvenata transformatsiya, Almanah nauchni izsledvaniya. Tom 30, 2022]
10. Ърнст и Янг България, (2023). Внедряване на Стандартния одитен файл за данъчни цели в България, 15 юни 2023, https://www.apis.bg/uploads/assets/EY_BG_SAF-T_Meeting%2015-16-06-2023.pdf [Arnst end Yang Bulgariya, (2023). Vnedryavane na Standartniya oditen fayl za danachni tseli v Bulgariya, 15 Yuni 2023], https://www.apis.bg/uploads/assets/EY_BG_SAF-T_Meeting%2015-16-06-2023.pdf
11. Eloundou, T., et.al. (2023). GPTs are GPTs: An Early Look at the Labor Market Impact Potential of Large Language Models, <https://openai.com/index/gpts-are-gpts/>
12. Half, R. (2025). In-Demand Finance and Accounting Roles and Hiring Trends <https://www.roberthalf.com/us/en/insights/research/data-reveals-which-finance-and-accounting-roles-are-in-highest-demand>
13. IFAC, (2011). International Federation of Accountants (IFAC), Competent and Versatile: How Professional Accountants in business drive sustainable organizational success, <http://ifac-communications.epaperflip.com/v/Competent-and-Versatile/>
14. Intuit, (2020). Intuit 2020 Report, Forecast for the Accounting Profession, [http://http-download.intuit.com/http.intuit/CMO/intuit/futureofsmallbusiness/intuit_corp_vision2020_0111v5.pdf](http://download.intuit.com/http.intuit/CMO/intuit/futureofsmallbusiness/intuit_corp_vision2020_0111v5.pdf).

15. Kenney, A. (2024). How academia is tackling the accounting talent shortage <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2024/sep/how-academia-is-tackling-the-accounting-talent-shortage.html>, September 1, 2024
16. Mani, M. (2015). The New CFO: Performance and Culture Champion, November 16, 2015 Available from: <http://www.forbes.com/sites/strategyand/2015/11/16/the-new-cfo-performance-and-culture-champion/#4502d1627ffb>. [Accessed 18.02.2025].
17. ManPowerGroup България. (2021). <https://forbesbulgaria.com/2021/05/21/%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE-%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE%D1%82-%D0%B1%D1%8A%D0%B4%D0%B5%D1%89%D0%B8%D1%82%D0%B5/>
18. Sample, J. (2018). Joseph Stiglitz on artificial intelligence: 'We're going towards a more divided society, The Guardian, 'https://www.theguardian.com/technology/2018/sep/08/joseph-stiglitz-on-artificial-intelligence-were-going-towards-a-more-divided-society, 8.09.2018
19. Thiel, P. (2009). The Education of a Libertarian, <https://archive.ph/p2yrX>
20. WEF, (2023) The future of jobs, <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/digest>
21. WEF, (2025). The Future of Jobs Report 2025, <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025>, published 07.01.2025
22. Wifitalents: Recruitment & Staffing Agency For Remote Talent, <https://wifitalents.com/>

AGAIN ON THE STATE AND FUTURE OF ACCOUNTING EDUCATION AND THE ACCOUNTING AND AUDITING PROFESSION

Prof. Fanya Filipova, PhD

Keywords:	Summary
Accounting education Accounting and auditing profession Techno-oligarchy Digitalization and artificial intelligence in accounting and auditing The future of the accounting and auditing profession	The subject of the report is accounting education and the accounting and auditing profession, with the focus on their current state (in Bulgaria and around the world), as well as outlining possible directions in their development. The problems and unresolved issues facing accounting education and the accounting and auditing profession are highlighted, with the hope of finding means and ways to resolve them